

HB-methode *Het oude museum* houdt rekening met het *zijn* van de hoogbegaafde leerling

Over creatieve uitdagingen én blokkades gesproken

‘Toen het idee voor het project *Het oude museum* ontstond, was het aanbod van verrijkingsmateriaal nog erg klein en voornamelijk beperkt tot een moeilijke vorm van dezelfde soort opdracht’, zegt Ellen Dittrich. Dittrich is verbonden aan La Luna in Maastricht en zeer begaan met het lot van begaafde en hoogbegaafde kinderen. Samen met haar collega Annette Lehmann ontwikkelde ze een complete methode om deze kinderen goed te begeleiden. Talent vroeg Dittrich de opzet en achtergrond van de methode te verduidelijken.

‘Bij La Luna waren we voor onze verrijkingsklassen vaak op zoek naar aansprekende opdrachten die een andere manier van denken vergen’, zegt Dittrich. ‘Ook wilden we het creatieve denkvermogen van leerlingen prikkelen en hun probleemoplossend vermogen aanspreken. We kwamen zeker leuke ideeën tegen, maar deze leenden zich vaak niet of nauwelijks voor structurele inzet. Met *Het oude museum* hebben we geprobeerd aan al deze punten tegemoet te komen.’

De methode is bestemd voor leerlingen van groep 6, 7 en 8 en combineert onderwerpen en opdrachten binnen en buiten de kunst. Het verhaal, de opdrachten en de evaluatie zorgen ervoor dat kinderen op diverse punten verder komen in hun ontwikkeling. Het pakket biedt een grote afwisseling aan werkvormen en is onderverdeeld in verschillende niveaus. Dittrich: ‘En ofschoon het pakket zeer uitgebreid is en ook zeer geschikt om zelfstandig mee te werken, blijft het van groot belang dat er een continue dialoog met het kind gevoerd wordt. Als de leerkracht bijvoorbeeld geen tijd heeft om de opdrachten te bespreken, gaat veel van het effect verloren. Ook hoogbegaafde kinderen hebben veel aandacht nodig, maar helaas krijgen ze die lang niet altijd.’

In dit artikel wordt ingegaan op een aantal aspecten van hoogbegaafdheid, hoe kinderen kunnen blokkeren en hoe ze hiermee geholpen kunnen worden. Het oude museum wordt als kapstok gebruikt, maar in feite kan deze werkwijze natuurlijk op iedere methode die in de klas gebruikt wordt, toegepast worden.

1. OP AVONTUUR

Hoogbegaafde kinderen moeten gemotiveerd worden. Dit kan door grote thema's als kinderrechten, milieuproblematiek, of dierproeven bijvoorbeeld, waardoor ze "geraakt" worden. Dit kan ook door ze "mee op avontuur te nemen", door middel van verhalen. Daardoor worden ze nieuwsgierig en enthousiast en gaan ze actief deelnemen aan het leerproces.

Anna, bijvoorbeeld, doet heel weinig op school. Ze zit voor de gezelligheid in de klas, kletst en loopt rond. Ze is absoluut niet gemotiveerd voor het schoolwerk. Ze is HB-getest, maar krijgt geen eigen programma. Ze werkt stordig en langzaam. Haar scores verslechteren.

De hoofdstukken die steeds de inleiding zijn voor de opdrachten, vormen een verhalende geschiedenis van de schilderkunst. Dit verhaal neemt je mee in de belevenissen van twee kinderen en een oude kunstenaar waardoor opdrachten een spannende context krijgen en de opdrachten een (spannende) context krijgen. Nieuwe kennis wordt dan beter opgenomen.

Meteen door het lezen van de eerste twee hoofdstukken van het verhaal "Het oude museum" wordt Anna geraakt. Ze wil liefst het hele boekje achter elkaar uitlezen (wat we natuurlijk niet goed vinden). Ze wil ook graag de (moeilijkere) B-versie maken, hoewel ze pas in groep 5 zit. Door haar serieus te nemen ("prima als je na opdracht A, ook B wilt proberen. Raak er echter niet van ondersteboven als het toch niet lukt. Dat is geen falen!") werkt ze zo hard door dat ze beide versies aan het eind van de les af heeft.

2. BLOKKADES

Ieder kind kan blokkeren, maar hoogbegaafde kinderen hebben vaak meer last van blokkades dan anderen. Blokkades kunnen enorm veel oorzaken hebben en het is dan ook van het allergeest belang om de oorzaak te achterhalen. Dit kan in een evaluatie achteraf, maar eigenlijk is het van belang om zodra je als leerkracht een blokkade signaleert in gesprek te gaan en de "ui te pellen" en samen met het kind naar oplossingen te zoeken.

Blokkades kunnen door allerlei oorzaken ontstaan. Om enkele voorbeelden te noemen: gevoel van onrecht (Floortje krijgt straf omdat ze iets kapot gemaakt zou hebben. Iedere keer als de leerkracht in de buurt komt wil ze haar tafel wegschuiven); faalangst (Niek begint niet met een opdracht omdat hij niet weet waar hij het antwoord moet noteren); onduidelijke instructies, niet mogen meespelen, niet willen tekenen omdat het toch nooit zo mooi wordt als je zou willen.

Een voorbeeld van een blokkade komt bij een van de eerste opdrachten voor. Dit is een puzzel, waarin Franse, Duitse, Spaanse en Italiaanse aanwijzingen moeten worden gevolgd om gestolen schilderijen weer terug te brengen naar de musea. De jongen die deze opdracht maakt is altijd al wat zenuwachtig, omdat hij in de klas niet als "slim" wordt ervaren en alle werk mee moet maken. Hij raakt hiervan in de stress en wordt dan zeer onzeker, waardoor hij vaak gaat huilen.

Lisa en Rian werken aan de opdracht. Lisa kent een paar woorden (ze gaat altijd in Frankrijk op vakantie..) en begint in te vullen. Rian daartegen zit met tranen in zijn ogen. Hij weet niet hoe hij de opdracht aan moet pakken en geeft de opdracht een 10 voor moeilijk en 3 voor leuk. Als we vragen waarom, begint hij te huilen en snikt "ik snap het niet". Hij voelt zich dom en verdrietig. Hij moet op weg geholpen worden en heeft zekerheid nodig. Door te vertellen dat veel HB-kinderen geen fouten durven te maken (Lisa wordt er bij betrokken: ken jij dit gevoel ook? En hoe heb jij het aangepakt?) gaan ze aan de slag.

3. HET ERVAREN VAN COMPETITIE

HB kinderen zijn vaak erg perfectionistisch van aard. Dit kan zich vertalen naar:
a. onderpresteren of zelfs onderduiken (als ik het niet probeer, gaat het ook niet fout);
b. overal de beste in willen zijn, wat zich kan vertalen in angst om te fouten te maken, maar ook in ervaren van competitie.

Door altijd positieve feedback te krijgen op (te makkelijke) opdrachten kan een kind "achterover gaan leunen". Als het vervolgens iets echt moeilijks krijgt kan het zenuwachtig worden en gefrustreerd. Isaac is een voorbeeldige leerling. Werkt altijd door, meestal zonder fouten. Hij komt dan ook altijd wel aan extra werk toe. Hij wordt vaak geprezen en is het lievelingetje van de leerkrachten. Wanneer hij echter fouten maakt wordt hij heel erg zenuwachtig. Fien daarentegen twijfelt vaak aan zichzelf: weet ik het wel zeker? Daardoor werkt ze veel trager en krijgt ze minder complimenten. Ook komt ze minder vaak aan extra werk toe. Ze voelt zich wel eens achtergesteld bij Isaac.

In principe zijn er vele opdrachten in *Het oude museum* waarbij perfectionistische kinderen tegen grenzen aan kunnen lopen, omdat in vele opdrachten de antwoorden niet voor de hand liggen en vaak niet rechtstreeks uit de tekst gehaald kunnen worden. Een opdracht waar dit veelvuldig voorkomt is Liberté, Egalité, Fraternité. In deze opdracht wordt uitgelegd hoe kunstenaar Delacroix het begrip vrijheid uitbeeldt. Daarna wordt onder meer gevraagd hoe de leerlingen fraternité en égalité zouden kunnen afbeelden. Dit mogen ze tekenen of beschrijven.

Een voorbeeld: Isaac en Fien zitten samen aan tafel aan dezelfde opdracht te werken. Ze zijn vol enthousiasme begonnen. Als de leerkracht komt kijken en zegt "goed zo, Isaac, wat ga je snel!" wordt Fien al wat geïrriteerd. Zij werkt langzamer omdat ze vaker dingen opzoekt. Wanneer Isaac aan de leerkracht vraagt of hij de volgende opdracht ook mag maken, neemt de irritatie bij Fien toe. Zij wil de volgende opdracht niet maken en geeft aan dat ze de opdrachten stom vindt (moeilijk 8, leuk 3). Wanneer de leerkracht met haar in gesprek gaat blijkt dat ze gedemotiveerd raakt van Isaacs tempo en van de complimentjes die hij altijd krijgt. Door Fiens gevoel serieus te nemen (een heel begrijpelijk gevoel, bij HB-mensen ontstaat vaak een gevoel van competitie!) en ook hiernaar te handelen (ook Isaac uitleggen dat hb mensen snel competitie ervaren) en Fien met iemand laten samenwerken die meer eenzelfde tempo heeft, gaat zij weer met plezier aan de slag.

Aspecten van hoogbegaafdheid

Achtergrondinformatie over hoogbegaafdheid

Opdrachten en praktijkvoorbeelden uit *Het oude museum*

4. OM HULP VRAGEN

i Hoewel leerkrachten veelal op zoek zijn naar verrijkingsmaterialen die kinderen zelfstandig kunnen maken in de klas, is de juiste begeleiding van essentieel belang. Indien een kind niet verder kan werken, om welke reden dan ook, is het van belang dat dit gesignaleerd en opgelost wordt. Veel hb-kinderen willen of durven niet om hulp te vragen en raken gefrustreerd of worden traag. Het heeft dan geen zin om hen achteraf te berispen. Het is dan juist belangrijk hen over die blokkade heen te helpen! Zelfstandig werken wordt dan gaandeweg steeds makkelijker, omdat de leerling probleemoplossend leert te denken en handelen.

Faalangstige leerlingen zullen vaak tussentijds bevestiging willen hebben, maar andere HB leerlingen vragen juist helemaal niet graag om hulp. Zij vinden dat ze het zelf moeten kunnen en ervaren hulp vragen als falen. Als zij een opdracht niet begrijpen (niet goed gelezen of een onduidelijkheid in de uitleg), kunnen ze volledig blokkeren of “ze doen maar wat”.

ii In de opdracht Stromingen moeten de leerlingen aan de hand van een tabel twee schilderijen beschrijven uit twee verschillende kunststromingen. Deze tabel staat vol met moeilijke woorden die even verder in de opdracht uitgelegd worden. Aan de hand van die beschrijvingen moeten ze ontdekken welk schilderij tot welke stroming behoort.

Coen en Joost gaan samen de opdracht maken. Joost begint onmiddellijk te lezen. Coen heeft wat moeite met starten. Bij de tabel aangekomen herkent Joost een paar woorden en zoekt de rest op. Coen, die wat achterloopt kent deze woorden niet. Doordat de stress al wat oploopt en hij vindt dat hij het zelf moet kunnen ziet hij de uitleg van de moeilijke woorden niet, maar hij vraagt ook geen hulp aan Joost. Hij blokkeert volledig en doet niets meer. Hij geeft de opdracht een 4 en de samenwerking een 5). In een gesprekje wordt uitgelegd dat hb kinderen niet graag om hulp vragen, omdat ze dit als falen kunnen ervaren vooral als het bij een ander kind wel lukt.) Om hulp vragen is dus een leerpunt voor dit kind.

5. BELEVING

i Bij La Luna zijn we eigenlijk steeds bezig met evalueren. Zodra we zien dat er iets gebeurt tijdens werk, in de samenwerking, tijdens spel of anders, wordt aan de kinderen gevraagd om hun beleving te geven (middels de methode Wereldtaal/www.laluna-maastricht.nl). Waarom evalueren wij met cijfers of symbolen? In de eerste plaats omdat iedereen dit kan, ook al kun je nog niet goed je gevoelens verwoorden. Daarnaast is het de snelste manier, je kunt altijd even snel tussendoor polsen hoe het gaat. Ook vinden hb kinderen het vaak vervelend om uitgebreid te moeten opschrijven hoe iets ging en of (en vooral WAT) ze geleerd hebben. Het cijfersysteem is duidelijk, snel en accuraat. Indien een leerling in de evaluatie een laag cijfer geeft, is dat een signaal om in gesprek te gaan. Is een huiswerkopdracht echt te gemakkelijk of speelt er iets anders? Moest het kind het huiswerk maken terwijl zijn broertje wel verstopperje mocht spelen? Het is noodzakelijk om “de ui te pellen” en te kijken waar de oorzaak van de negatieve beleving ligt. Het oude museum maakt gebruik van evaluatieformulieren. Het is belangrijk om de ingevulde formulieren bij elkaar te bewaren en op de gemaakte en genoteerde afspraken terug te komen. De formulieren laten zo een beeld zien van de groei en ontwikkeling!

HB-kinderen zijn vaak koppig en enigszins star in hun denkpatronen. Ze bekijken de wereld vaak zwart-wit vanuit een gevoel van onveiligheid. In het samenwerken kunnen ze vaak op een bazige manier de leiding nemen of juist heel gesloten zijn (vanwege angst om iets gek te zeggen bijvoorbeeld). Ze moeten leren kijken naar anderen, leren om te overleggen en hun mening leren bijstellen (ze houden vaak koppig vast aan hun eigen opvatting). Door in samenwerking naar ieders beleving te vragen (ieder beleeft de samenwerking op zijn eigen wijze!) krijgen ze inzicht in hun eigen gevoel en gedrag en dat van anderen en leren ze open te staan voor de werkwijze en ideeën van anderen.

ii In de opdracht over vervalsen komt een aantal vragen voor die niet zijn terug te vinden in de tekst. De leerlingen wordt gevraagd de begrippen na-apen, kopiëren, plagiaat en vervalsen uit te leggen. Ze mogen hierbij de gegeven informatie, een woordenboek of het internet gebruiken. Bij het omschrijven van deze begrippen is zorgvuldigheid geboden, aangezien een klein verschil een andere betekenis kan geven.

Als Otto en Lianne samen de opdracht maken ontstaat er irritatie. Otto gooit met gummen en hangt over de tafel. Beide scoren de samenwerking laag. Als we in gesprek gaan blijkt dat Lianne Otto op een kattige toon heeft berispt voor zijn slordige en trage werken. Otto voelt zich daardoor gekwetst en gaat uitdagen. Door Lianne te vertellen dat haar manier van feedback geven bij Otto vervelend overkomt en dat Otto's trage werk bij Lianne voor frustratie zorgt (zij wil de opdracht graag goed doen) krijgen ze meer begrip voor elkaar en komt er weer rust.

6. FEEDBACK

i In de evaluatie is het ontzettend belangrijk om kinderen serieus te nemen, hun het gevoel te geven dat hun beleving echt is en dit gevoel zeker niet afdoen met een doodoener. HB-leerlingen kunnen heel goed meedenken over hun leerproces en leerbehoeften. Dat wil zeker niet zeggen dat ze aan hun lot moeten worden overgelaten. Er dienen eisen gesteld worden aan hun werk en grenzen gesteld worden aan hun gedrag. Het is wel van belang dat er uitgelegd wordt waarom je iets verwacht. Als je op een dergelijke manier communiceert voelt een kind zich serieus genomen.

HB-kinderen hebben vaak de neiging schriftelijk korte antwoorden te geven. Vaak is het antwoord niet volledig, of staan er zelfs maar halve zinnen. Dit kan duiden op slordigheid, desinteresse, slecht lezen (ook dyslexie), maar het kan ook gebeuren dat een hb-kind de vraag volledig anders interpreteert. De manier waarop vervolgens feedback gegeven wordt is erg belangrijk. Kinderen die vastzitten kunnen moeilijk met feedback omgaan en kunnen dichtklappen. In zo'n geval is het belangrijk dat je uitlegt waarom je de feedback geeft. Het komt ook vaak voor dat een leerling een ander antwoord op papier zet dan hij in zijn hoofd heeft. Even informeren naar wat het kind weet en het antwoord mondeling laten formuleren is dan heel zinvol. De feedback is dan ook geheel anders van aard dan wanneer het antwoord gewoon fout geteld wordt.

ii In de opdracht De verloren zoon lezen de leerlingen een stuk Bijbeltekst. Vervolgens wordt van de leerlingen gevraagd antwoord op een aantal open vragen te geven en te beargumenteren. Voorbeeldvragen zijn: Wat heeft dit verhaal te maken met “spijt” en “een tweede kans krijgen”? Of: Welk van onderstaande 5 schilderijen geeft volgens jou het beste de bedoeling van het verhaal weer?

Een prima oefening voor Merlijn. Merlijn praat en denkt ontzettend snel. Hij heeft echter een handicap: dyslexie. Open vragen zijn vaak lastig voor hem omdat hij moeite heeft met formuleren op papier, deels door zijn dyslexie en deels door zijn enorm divergente en associatieve denkpatronen. Als je met hem zijn antwoorden op open vragen doorneemt (met het oog op de middelbare school!) zegt hij regelmatig: “dat staat er toch!” Bij nader inzien blijkt een deel van het antwoord te ontbreken, terwijl hij het wel in zijn hoofd heeft. Inmiddels is hij zover dat hij er de humor van inziet, maar in het verleden kon hij volledig blokkeren als hij een antwoord fout had.

Ellen Dittrich en Annette Lehmann

7. DURVEN DENKEN

i Als je op een andere manier denkt en beleeft en daardoor een afwijkende kijk op iets hebt, word je wel eens vreemd aangekeken of zelfs uitgelachen. Als dit vaak voorkomt ga je dit als onveilig ervaren en zeg je liever niets meer. Zo zijn er vele (vooral perfectionistische en/of faalangstige) leerlingen die niet meer hun mening over iets durven uit te spreken of die geen antwoord durven te geven op een vraag die ze niet zeker weten: ze durven ook geen “gokje” te wagen, omdat het fout zou kunnen zijn. Deze angst beperkt hun creatieve, probleemoplossende denkvermogen.

Op een heel eenvoudige manier is het mogelijk om het “durven denken” weer te stimuleren. Door tijdens (kring)gesprekken, voorlezen, bespreken van krantenartikelen regelmatig vragen te stellen als: “Hoe zou jij reageren, hoe zou jij dat vinden; wat denk je dat er gebeurt; hoe denk je dat deze persoon reageert etc.” nodig je leerlingen voortdurend uit hun ideeën te exploreren en te ventileren. Let wel: dit kan alleen indien je een veilige omgeving hebt gecreëerd en zelfs dan zullen bepaalde leerlingen in het begin zeer gestimuleerd moeten worden om te “durven denken”.

ii Vanaf de 18e eeuw werden de schilderijen van veel kunstenaars meer maatschappijkritisch. In de opdracht Aanstootgevende kunst wordt de leerlingen gevraagd wat zij hiervan vinden. Naar aanleiding van een aantal begeleidende vragen geven zij niet alleen hun mening, maar beargumenteren ze die mening ook. In de opdracht Symboliek kijken leerlingen naar voorwerpen, dieren of personen in schilderijen die ergens naar verwijzen. In de opdrachten leren zij die symboliek in schilderijen te ontdekken, maar vervolgens moeten ze nadenken over welke symbolen gebruikt zouden kunnen zijn voor bepaalde begrippen zoals dood en eindigheid en uitleggen waarom ze dat denken. Dit doet met name een beroep op creatief denken.

Voor Rein een lastige opdracht. Rein heeft een zeer uitgesproken mening, maar vindt het moeilijk deze te beargumenteren. “Dat vind ik gewoon!”, zegt hij. Thijs leest zijn mening en (zeer sterke) argumentatie voor. Vervolgens wordt Rein de vraag gesteld: “Als je nu deze argumenten hoort, zou je er dan anders over denken?” Rein houdt echter halsstarrig aan zijn mening vast. Er wordt met hem gesproken over het feit dat hb-mensen vaak vasthouden aan hun mening, omdat ze het falen vinden om van mening te veranderen. En dat het soms juist van intelligentie kan getuigen dat je met informatie van anderen iets doet. Rein geeft vervolgens aan dat hij de argumenten van Thijs wel goed vindt, maar dat zijn mening niet verandert!

BREDE VISIE, DIVERSITEIT EN AFWISSELING

Wanneer men een thema vanuit verschillende invalshoeken benadert, wordt het academisch denkvermogen aangesproken: men ontwikkelt nieuwe denkpatronen, komt tot nieuwe inzichten en ontwikkelt een bredere visie. Het oude museum behandelt dan ook een groot aantal aspecten die rechtstreeks of zijdelings met schilderkunst te maken hebben met behulp van de vakken taal, begrijpend lezen, rekenen, economie, geschiedenis, aardrijkskunde, Engels, alsmede creatieve, filosofische en “denk-opdrachten”. Dit maakt het uitermate geschikt om als structurele verrijking in te

zetten en het is dus niet nodig om telkens per vak apart verrijkingsmaterialen te zoeken.

Doordat regelmatig in één opdracht materie vanuit verschillende vakgebieden benaderd wordt, blijft het tevens boeiend. Ook binnen ieder hoofdstuk wordt er zoveel mogelijk afgewisseld tussen vakken en werkvormen.

Een van de meest voor de hand liggende valkuilen voor HB-leerlingen is dat door het gebrek aan uitdagend lesmateriaal hun capaciteiten te weinig worden aangesproken, waardoor ze bepaalde

vaardigheden niet of te weinig ontwikkelen. We denken dan aan doorzettingsvermogen, probleemoplossend denken en handelen, discipline en leren.. leren.

Het oude museum kent een opbouw in de soort opdrachten: hoe verder de leerling komt, hoe meer de opdrachten een beroep doen op hogere denkstrategieën, zoals creatieve denkvaardigheden, het vormen van een eigen mening en deze beargumenteren en het werken met abstracte begrippen en symbolen.

Voor meer informatie: www.laluna-maastricht.nl, ellen.dittrich@planet.nl